

Ба Шурои диссертациони 6D.KOA-063
назди Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ
ва соҳибкорӣ Тоҷикистон (суроға
734055, ш. Душанбе, х. Борбад, 48/5)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор, мудири
кафедраи баҳисобгирии бухгалтерии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ,
бизнес ва сиёсати Тоҷикистон – Дадоматов Далерҷон
Нишонбоевич ба диссертатсияи Субҳонзода Икром Субҳон дар
мавзӯи «Самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкорӣ истеҳсолӣ дар
иқтисоди муосири Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмӣ
доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.06 – Иқтисодиёт
ва идоракунӣ тибқи самтҳои фаъолият (08.00.06.06 – Иқтисодиёти
соҳибкорӣ)

1. Мубрам будани мавзӯи диссертатсия

Масоили рушди соҳибкорӣ ҳам дар мамолики дорои иқтисоди
тараққиқардаи бозорӣ ва ҳам дар кишварҳои дорои иқтисоди рӯ ба
тараққӣ дар маркази диққати илми иқтисодӣ қарор доранд, зеро дар ин
мамолик ҳарчи бештар дарк менамоянд, ки иқтисоди бозорӣ моҳиятан
иқтисоди соҳибкорӣ мебошад. Дар таҷриба ва мушаххасоти илмӣ-
иқтисодӣ соҳибкорӣ фаъолияти мақсаднок ва мушаххасест, ки дар он
озодии пешбурди чараёнҳои иқтисодӣ, мустақилият ва фаъолияти
ошкоронаи масъулиятпазирӣ дар самти тиҷорати мушаххас ва азнавсозии
шоҳаҳои гуногуни иқтисодӣ тавассути барномаю стратегияҳои мушаххаси
илмӣ-амалӣ, сармоягузорӣ ва тезонидани гирдгардиши сармоя,
муайянсозӣ ва қонеъгардонии талаботу тағйирдиҳии таркиби бозор ва
ғанигардонии он дар натиҷаи фаъолиятҳои соҳибкорӣ дар назар дошта
мешавад.

Дар табиати худ соҳибкор ё фаъолияти соҳибкорӣ амалқардҳои
инноватсионӣ дошта, он асосан ба хоҳири суботи иқтисодӣ ва фароҳам
овардани шароити созгор ба ҷомеа ба таваккал даст мезанад. Соҳибкорӣ
фаъолияти мақсаднокест, ки талошҳои пайваस्ताи он дар беҳтаргардӣ ва
беҳтарсозии сатҳи некуаҳволии ҷомеа ва рушди иқтисодиёт инъикос ёфта,
иловат тақвиятдиҳандаи муҳити ҳамгироии гуногунҷанба мебошад. Дар
табиати худ ҳар як роҳбари корхона кӯшиш менамояд, ки дар баробари
тағйирдиҳии муҳити иқтисодӣ ва гирифтани фоидаи худ манфиати тобеон
ва одамони алоҳидаро ба назар гирифта, ҳамвора бо ин ба суръати
чараёни такрористеҳсол ва баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат
мусоидат намояд.

Омӯзиш ва таҳқиқи фаъолияти соҳибкорӣ истеҳсолӣ имкон медиҳад,

ки самаранокии он таъмин ва иқлими мусоид дар манотиқи кишвар барои рушд ва сармоягузорию он фароҳам оварда шавад. Чунки танҳо дар асоси рушди фаъолияти соҳибкории истеҳсоли, метавон рушди тамоми соҳаҳои иқтисоди миллӣ ба роҳ монда шавад. Рушди фаъолияти соҳибкории истеҳсоли дар кишвар, дар шароити иқтисоди бозорӣ яке аз омилҳои асосии рушди устувори тамоми шакл ва навъҳои соҳибкорӣ мебошад, ки дар натиҷа ба болоравии даромаднокии субъектҳои хоҷагидорӣ, паст шудани сатҳи камбизоатӣ ва ба зиёд шудани ҷойҳои кории нав оварда мерасонад.

Гуфтаҳои боло, аз рузмарра ва муҳим будани мавзӯи диссертатсионӣ шаҳодат медиҳад.

2. Мутобиқати диссертатсия ба ихтисосҳо ва самтҳои илм, ки аз рӯйи онҳо диссертатсия ба ҳимоя пешниҳод шудааст

Диссертатсияи Субҳонзода Икром Субҳон дар мавзӯи «Самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсоли дар иқтисоди муосири Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.06 – Иқтисодиёт ва идоракунии тибқи самтҳои фаъолият (08.00.06.06 – Иқтисодиёти соҳибкорӣ ба бандҳои зерини Феҳристи шиносномаи соҳаи иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.06 – Иқтисодиёт ва идоракунии тибқи самтҳои фаъолият (08.00.06.06 – Иқтисодиёти соҳибкорӣ), бандҳои 1. Рушди назария ва методологияи соҳибкорӣ; таҳияи методикаи ташкили фаъолият дар шаклҳои гуногуни соҳибкорӣ. 3. Қонуниятҳо ва тамоюлҳои рушди соҳибкорӣ дар шароити муосир. 4. Пешгӯии тағйироти сохтории рушди соҳибкорӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ. 6. Ташаккул ва рушди шаклҳои гуногуни соҳибкорӣ: аз рӯйи нишонаҳои ташкилию ҳуқуқӣ; миқёси фаъолият; намуди фаъолияти соҳибкорӣ (истеҳсоли, тиҷоратӣ, молиявӣ, миёнаравӣ ва ғ.). 8. Танзим ва дастгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ. 9. Ташкил ва идоракунӣ соҳибкории муштарак. 12. Методология ва назарияи таъмини рақобатнокии сохторҳои соҳибкорӣ. 17. Принсипҳои назариявӣ, методологӣ ва методи ташаккул ва рушди фарҳанги соҳибкорӣ, меъёрҳои ахлоқии соҳибкорӣ. 21. Соҳибкории инноватсионӣ ва рушди он дар соҳаҳои иқтисод. 22. Таваккул дар фаъолияти соҳибкорӣ; самтҳои асосии ташаккули низоми идоракунӣ таваккул дар фаъолияти соҳибкорӣ мувофиқ аст.

3. Дараҷаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуктаҳои илмие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд

Натиҷаҳои таҳқиқот, ки ҳамчун навгонии илмӣ дар диссертатсия пешниҳод карда шудаанд ва дар шакли хулоса ва тавсияҳо баён гардидаанд, бо гузаронидани таҷрибаҳо, дақиқии маълумот, таҳлили маълумот, коркарди омории натиҷаҳои таҳқиқот, коркарди методикаи

ташкил ва назорати фаъолияти соҳибкории истеҳсоли тасдиқи худро ёфтаанд.

Навгони илмӣ дар асоснок намудани ҷанбаҳои назариявӣ ва амалии муайян кардани афзалиятҳои рушди соҳибкории истеҳсоли дар иқтисоди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити муосир иборат мебошад. Ба муқаррароте, ки унсурҳои навгони илмиро ифода мекунанд, дохил мешаванд:

- моҳияти соҳибкории истеҳсоли ошкор карда шуда, таснифоти намудҳо ва шаклҳои соҳибкории муосир ҳамчун омезиши самараноки омилҳои инноватсионии истеҳсолот бо мақсади баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат ва ба даст овардани рақобатпазирии корхона гузаронида шуда, нақши соҳибкории истеҳсоли ҳамчун омил муҳимтарини рушди муносибатҳои бозорӣ ва амалигардонии мақсадҳои миллии рушди кишвар асоснок карда шудааст;

- муқаррароти алоҳидаи назарияи иқтисодии соҳибкорӣ дар заминаи ошкоркунии рафтори девиантӣ ё ба таври дигар рафтори имконпазири дуршавии субъектҳои соҳибкорӣ аз масири бозории рушд ва принципҳои рушди стратегияи кишвар, дар шароити сатҳи баланди на танҳо хароҷоти транзаксионӣ, балки хароҷоти ба истилоҳ фидусиарӣ ё ба таври дигар, хароҷоти мутобиқшавӣ ба низоми бозор рушд карда, таҳия шудаанд. Нишон дода шудааст, ки тавсеаи амалияи банақшагирии индикативӣ дар иқтисоди миллий, дар баробари болоравии нишондиҳандаҳои стратегӣ, боз барои рушди бесобиқаи соҳибкории истеҳсоли ва аксари намудҳои он заминаи мусоид фароҳам месозад;

- методикаи коркард ва таҳияи низоми афзалиятҳои рушди соҳибкории истеҳсоли дар иқтисодиёти миллий, дар асоси гурӯҳбандии бисёрсатҳии нишондиҳандаҳое, ки рушди сифатӣ ва миқдорӣ фаъолияти соҳибкориро дар иқтисодиёти миллий тавсиф мекунанд, асоснок ва пешниҳод карда шуд. Равиши мазкур имкон медиҳад, ки субъектҳои соҳибкории истеҳсоли дар асоси меъёрҳои пешниҳодшуда гурӯҳбандӣ карда шаванд ва самтҳои афзалиятноки рушди он ҳамчун “қутбҳои институтсионалии рушд”-и иқтисодиёти миллий ошкор карда шаванд;

- муайян карда шуд, ки манфиатҳои соҳавии соҳибкории истеҳсоли дар кишвар метавонанд ба рушди технологияҳое нигаронида шаванд, ки коҳиши вобастагӣ аз воридот, афзоиши ҳаҷми содирот, дар маҳалҳо рушд додани истеҳсолоти илмталаб, бартараф намудани маҳдудиятҳои ба соҳаи кишоварзии ватанӣ хосбуда, қонеъ гардонидани талаботи зиёд ба як қатор захираҳои минералии Тоҷикистон, баланд бардоштани сатҳи коркарди ашёи хом ва

сохтани истеҳсолоти пурраи содиротӣ дар асоси кластерҳои истеҳсоли амалӣ карда шаванд;

- бо таъя ба методологияи таснифи соҳаҳои саноат вобаста ба сатҳи рушди технология (таҳияи СҲИР – Созмони ҳамкории иқтисодӣ ва рушд) таҳлил гузаронида шуда, муайян карда шуд, ки соҳибкории истеҳсоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон асосан дар соҳаҳои пасти технологӣ (36,4%) мутамарказ гардида, соҳаҳои миёнаи технологии сатҳи баланд дар фаъолияти онҳо 2,6%, соҳаҳои миёнаи технологии сатҳи паст бошад 21,9%-ро ташкил медиҳанд, ки ин зарурати тадбирҳои ҳавасмандгардонӣ барои мутамарказонидани фаъолияти соҳибкорӣ дар соҳаҳои миёнаи технологиро ба миён меорад, то онҳо аввал дар соҳаи маъмур ва сипас дар содироти кишвар бартарӣ дошта бошанд;

- вижагиҳои соҳибкории истеҳсолии кишоварзӣ ошкор ва асоснок карда шуданд: маҳдудиятҳои марбут ба шароити камзаминӣ, дастрасии нокифоя ба сарчашмаҳои қарзӣ, маҳдудиятҳои марбут ба шароити иқлим, гуногунрангии табиӣ биологӣ, мавҷудияти хавфи баландтари истеҳсоли ва тиҷоратӣ, ки суғуртаи дуруст ва дастгирии давлатии онро талаб мекунад, гуногунии шаклҳои ташкилии ҳуқуқии рушд, ки ба пешбурди истеҳсолот дар шароити гуногуни хок ва иқлим вобаста аст;

- дар заминаи муайянкунии афзалиятҳои рушди соҳибкории истеҳсоли вобаста ба амалисозии ҳадафҳои миллӣ, алалхусус, саноатикунони босуръат асоснок карда шуд, ки рушди минбаъдаи соҳибкории истеҳсоли дар кишвар ҳам бо афзоиши иқтидорҳои истеҳсолии мавҷуда ва ҳам зарурати диверсификатсияи соҳавию бахшии фаъолияти соҳибкорӣ, инчунин, бо тавсеаи тадбирҳои андешидашуда, ки ба баланд бардоштани рақобатпазирӣ ва самаранокии фаъолияти корхонаҳои амалкунанда равона шудаанд, алоқаманд аст;

- масъалаҳои такмилдиҳии ҳуҷҷатҳои барномавии рушди саноати кишвар, дар заминаи баланд бардоштани нақши соҳибкории истеҳсоли дар шароити муосир пешниҳод карда шуданд. Нишон дода шудааст, ки чорабиниҳо ва самтҳои амали барномаҳои гуногуни рушди саноат на танҳо бо масъалаҳои такмилдиҳии таъминоти меъёрии ҳуқуқӣ маҳдуд карда шаванд, балки бояд муайян кардани истеҳсолоти асосии ватаниро ҳамчун нуқтаҳои рушди иқтисоди миллӣ ва аз ин рӯ, чорабиниҳое, ки ба ҳавасмандгардонии соҳибкорон барои сармоягузорӣ ба ин бахшҳо нигаронида шудаанд, дар бар гиранд.

4. Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда

Дарачаи эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсионӣ бо истифодаи усулҳои махсус дар рафти гузаронидани таҳқиқот, эътимоднокии маълумотҳо, миқдори кофии маводи таҳқиқотӣ, коркарди омории натиҷаҳои

корҳо ва интишорот дар конфронсҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ илмӣ тасдиқ карда мешавад. Хулосаҳо ва тавсияҳо ба таҳлили илмӣ натиҷаҳои таҳқиқоти назариявӣ ва таҷрибавӣ асос ёфтаанд. Ҳамчунин аз ҷониби муаллиф дар асоси ҷамъбасткунӣ ва таҳлили маводи ҳақиқӣ аз маълумотҳои омӯри пешниҳодҳои назариявӣ ва тавсияҳои амалӣ оид ба самтҳои афзалиятнокӣ рушди соҳибкорӣ истеҳсолӣ коркард гирдидааст.

Натиҷа ва муқаррароти асосии кори диссертатсионӣ дар конференсияву семинарҳои илмӣ амалии байналмилалӣ, ҷумҳуриявӣ ва донишгоҳӣ, аз ҷумла: «Проблемаҳои идоракунии рушди инсонӣ ва ҷавонон» (Душанбе, 2012), конференсияи байналмилалӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи “Масъалаҳои рушди устувори соҳибкорӣ дар Тоҷикистон: омилҳо, таъсирҳо ва сармоягузорӣ” (Душанбе 2024), конференсияи байналмилалӣ илмӣ амалӣ дар мавзӯи “Танзими молиявии рушди босуботи инноватсионӣ индустриалии иқтисодиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон” (Душанбе 2024) дар шакли маърузаҳо пешниҳод гардида, аз ҷониби ҷомеаи илмӣ хуб пазируфта шудааст.

Дар боби якум “Асосҳои назариявӣ-методологии рушди соҳибкорӣ истеҳсолӣ дар низомии бозорӣ хоҷагидорӣ” масъалаҳои умумии соҳибкорӣ ҳамчун категорияи иқтисодӣ хоҷагии бозорӣ, мушкilotи таснифи намудҳо ва шаклҳои фаъолияти соҳибкорӣ дар шароити муосир, инчунин, равишҳои назариявӣ-методологӣ ба омӯзиши соҳибкорӣ истеҳсолӣ ва мутобиқсозии онҳо ба шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ карда мешаванд. (Саҳ. 22) Дар боби якум таҳқиқоти диссертатсионӣ қайд карда шудааст, ки масоили рушди соҳибкорӣ ҳам дар мамолики дорои иқтисоди тараққиқардаи бозорӣ ва ҳам дар кишварҳои дорои иқтисоди рӯ ба тараққӣ дар маркази диққати илмӣ иқтисодӣ қарор доранд, зеро дар ин мамолик ҳарчи бештар дарк менамоянд, ки иқтисоди бозорӣ моҳиятан иқтисоди соҳибкорӣ мебошад. Дар диссертатсия қайд карда мешавад, ки дар адабиёти илмӣ шарҳи зиёди мазмунан мухталифи мафҳуми «соҳибкорӣ» мушоҳида мешавад ва ин имкон медиҳад, ки шаклҳои гуногуни ошкоршавӣ ва фаъолияти ин зухурот муайян карда шаванд ва мавҷудияти анвои зиёди равишҳои гуногунро оид ба таҳқиқи моҳият ва мазмун дохилии он тавсиф кунанд. Аз ин рӯ, дар кори диссертатсионӣ хулоса бароварда шудааст, ки истилоҳи «соҳибкор» ва «соҳибкорӣ» дар таърихи афкори иқтисодӣ вобаста ба эраҳои гуногуни ҷамъиятӣ ва моделҳои мушаххаси иқтисодӣ, вобаста ба махсусиятҳои замон ва макони он баён карда шудааст ва бо махсусиятҳои гуногун тағйир ёфтааст. (Саҳ. 30-32).

Бояд қайд кард, ки соҳибкорӣ яке аз навъҳои бозорӣ мебошад. Аммо дар фарқ аз дигар навъҳои бозорӣ, соҳибкорӣ комбинатсияи оқилонаи омилҳои истеҳсолот, муносибати инноватсиониро ба ҳалли мушкilot тақозо намуда, ба сифатҳои шахсии соҳибкор таъяс менамояд ва ҳадафи гирифтани даромади (бар зами даромади миёна) иловагиро дорад. (Саҳ. 33)

Рушди самараноки фаъолияти соҳибкорӣ, пеш аз ҳама ба таъмини риояи принципҳои ташкили он вобаста мебошад. Дар адабиёти муосири иқтисодӣ бо назардошти таҷрибаи чандинсолаи мамлакатҳои тараққикардаи ҷаҳон ва моҳияти мафҳуми фаъолияти соҳибкорӣ принципҳоро инъикос намудааст. (Саҳ.41)

Ба ақидаи муаллиф, мафҳуми «навъ» нисбат ба фаъолияти соҳибкорӣ мазмуни дохилии онро ифода мекунад, ки вай аз омилҳои иқтисодӣ, ҳуқуқӣ, ҷуғрофӣ ва дигар омилҳо вобаста намебошад. Аз ин лиҳоз, навъҳои зерини фаъолияти соҳибкориро ҷудо намудан ба мақсад мувофиқ аст:

1. Соҳибкории истеҳсолӣ;
2. Соҳибкории тиҷоратӣ;
3. Соҳибкории молиявӣ;
4. Соҳибкории миёнаравӣ;
5. Соҳибкории хизматрасонӣ.

Навъҳои номбурдаи соҳибкорӣ аз рӯи объект, шакли тарзи ташкил ва пешбурди фаъолият барои ноил шудан ба мақсади ниҳой аз ҳамдигар ба таври кулӣ фарқ мекунанд ва аз ин рӯ барои машғул шудан ба ин ёон навъҳои зикршудаи фаъолияти соҳибкорӣ қобилияти ҷархелаи соҳибкорӣ талаб карда мешавад. (Саҳ. 44)

Вобаста ба гузаштани соҳибкории истеҳсолӣ ба муносибати иқтисоди бозаргонӣ сохтори ташкилии соҳаи саноат дар кишвар ба кулӣ тағйир ёфта, аксари корхонаҳо ба тарзи ҷамъиятҳои соҳомӣ, ҷамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд, корхонаҳои муштарак ва ғайра фаъолият доранд. Дар ҳуҷҷатҳои стратегӣ ва барномаҳои давлатӣ масъалаи ҷойгиркунии иқтидорҳои нави истеҳсолӣ дар минтақаҳо, мутобиқи кофӣ будани захираи ашёи хоми табиӣ ва маҳсулоти кишоварзӣ афзалиятҳои сиёсати кишвар дар фаъолияти соҳибкории истеҳсолӣ муқаррар карда шудааст. Дар иртибот ба ин, бо мақсади бештар ба кор фаро гирифтани аҳолии ноҳияҳо ва аз ҷиҳати иқтисодӣ самарабахш гардонидани фаъолияти соҳибкории истеҳсолӣ иқтидорҳои нави, хусусан, дар соҳаи коркарди маъданҳои кӯҳӣ, пӯсту пашми чорво ва нахи пахта, коркарди масолеҳи сохтмон ва коркарди меваю сабзавот дар минтақаҳои мамлакат таъсис ёфтаанд. Дар тӯли истиқлолияти мамлакат бо ҷалби сармояи дохилию хориҷӣ аз ҷониби соҳибкорони истеҳсолӣ бисёр корхонаҳои хурду бузурги истеҳсолӣ бунёд ва ҷойҳои корӣ ташкил карда шуданд. (Саҳ. 68-70)

Дар боби дуюм – “Субъектҳои соҳибкории истеҳсолӣ ҳамчун «қутбҳои институтсионалии рушд»-и иқтисоди миллӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон”, дар асоси усулҳои таърихӣ ва мантиқӣ дарки воқеияти иқтисодӣ масъалаҳои назариявӣ паст кардани сатҳи рафтори девиантии субъектҳои соҳибкорӣ баррасӣ гардида, методологияи интиҳоби афзалиятҳои рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар иқтисодиёти миллӣ пешниҳод гардида, афзалиятҳои шаклҳои ташкили

ҳуқуқии рушди соҳибкории истеҳсоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ гардиданд. Дар рисола қайд карда мешавад, ки камбудӣ/проблемаи муҳими назариявӣ ва амалӣ дар рушди соҳибкории истеҳсоли ин, масъалаи асосноккунии субъектҳои соҳибкорӣ ҳамчун “нуқтаҳои институтсионалии рушди” иқтисодиёти миллий ва дарёфти роҳҳои ҳамбастагии манфиатҳои ин институт бо манфиатҳои давлат мебошад. (Саҳ. 86-88) Дар ин асос, дар таҳқиқоти илмӣ масъалаи чӣ гуна паст кардани сатҳи рафтори девиантӣ (аз ҳадафҳои стратегии рушди кишвар дуршаванда) соҳибкорӣ дар шароити иқтисоди бозорӣ ва асоснок кардани афзалиятҳои рушди он дар иқтисодиёти миллии муносири ҷумҳурӣ мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Зери рафтори девиантӣ субъектҳои соҳибкорӣ масъалае фаҳмида мешавад, ки чӣ гуна тавассути банақшагирии индикативӣ рушди чунин омили истеҳсолоти ҷамъиятиро, ба монанди қобилияти соҳибкорӣ, дар чунин самт таъмин намояд, ки аз як тараф фаъолияти субъектҳои соҳибкорӣ ғоидоавар ва самаранок бошад ва аз тарафи дигар, фаъолияти онҳо ба вазифаҳо ва ҳадафҳои миллии рушди кишвар мувофиқат кунад. Дар адабиёти иқтисодии ватанӣ чунин робитаи мутақобилаи манфиатҳои давлат ва субъектҳои соҳибкорӣ ҳамчун ҳамкорӣ байни Пешгирикунанда (давлат) ва Навовар (соҳибкорӣ) ном гирифтааст. Аз ин рӯ, барои ҳавасманд намудани субъектҳои соҳибкорӣ ба иштироки фаъолона дар эҳёи иқтисоди миллий, аз ҷониби сохторҳои дахлдор бо, ки чунин низоми ҳуқуқӣ таъсис дода шавад, ки пеш аз ҳама ҳуқуқи моликияти онҳоро ҳимоя намояд. Дар диссертатсия қайд карда шудааст, ки мамлакати мо дорои иқтисодии ҷиддии захираҳои обӣ ва гидроэнергетикӣ буда, барои тараққӣ додани саноати маъдани куҳӣ ва коркард - металлургияи ранга ва сиёҳ саноати масолеҳи бинокорӣ ва саноати фарматсевтӣ аз сарватҳои табиӣ бой мебошад, ки барои рушди соҳибкории истеҳсолии саноатӣ заминаи мустаҳкамаи захиравӣ фароҳам оварда, шароити табиӣ ва иқлимӣ ноҳияҳои водии кишвар бошад, барои истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ барои соҳаҳои коркарди аънанавии саноати сабук ва ҳӯрокворӣ мусоид аст. Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон қайд карданд, ки - «...захираҳои бузурги ашёи хоми ватанӣ имкон медиҳанд, ки тавассути коркарди пурраи маъдан, аз ҷумла металлҳои рангаву қиматбаҳо, инчунин, тавассути коркарди маҳсулоти кишоварзӣ ва растаниҳои шифобахш соҳаҳои саноати металлургия, сабуку ҳӯрокворӣ ва дорусозӣ рушд намуда, дар натиҷа ҳаҷми истеҳсоли маҳсулоти содиротӣ ва ивазкунандаи воридот афзоиш ёбад ва саноатикунони босуръати мамлакат таъмин карда шавад». Дар ин самт масъалаҳои тавсеаи банақшагирии индикативӣ дар ҷумҳурӣ тавассути қабули барномаҳои стратегии рушди соҳаи саноат як воситаи муҳими

идоракунии давлатӣ бо мақсади ислоҳи рафтори девиантии соҳибкории саноатӣ ва коҳиш додани хароҷоти трансаксионӣ/муомилотӣ ва фидутсиарӣ/боваринок мебошад. (Саҳ. 105)

Муаллиф дар таҳқиқоти илмӣ худ ба сифати мушаххасоти таъсирноки ба рушд нигронидашуда, ки онро «нуқтаҳои институтсионалии рушд» гуфтан мукин аст, ба гурӯҳбандии бисёрсатҳии нишондиҳандаҳое асос ёфтааст, ки рушди сифатӣ ва миқдории субъектҳои соҳибкориро тавсиф намоем. Ин равиш имкон медиҳад, ки самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсолие, ки метавонад вазифаи «қутбҳои институтсионалии рушд»-ро дар иқтисоди миллӣ иҷро кунанд, муайян карда шавад ва ин метавонад ҳамчун локомотивҳои гузариши иқтисоди миллӣ ба модели саноатӣ-аграрии рушд баромад кунанд. Ин омилҳоро ба асос гирифта, бо мақсади ташкили низоми бозор, ташаккули иқтисоди рақамӣ ва «сабз» бояд ки ин самтҳо ҳамчун объекти асосии дастгирии давлатӣ қабул карда шавад. (Саҳ. 113-114)

Соҳибкории инфиродиро аз нуқтаи назари соҳибкории деҳот, ба фикри муаллиф, ба соҳибкории кишоварзӣ ва ғайрикишоварзӣ тақсим кардан мумкин аст. Соҳибкории инфиродии кишоварзӣ дар замони ҳозира дар шакли хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ), ки шахсони ҳуқуқӣ намебошанд, муаррифӣ шудааст. Аз нигоҳи бақайдгирӣ, ҳисоботдиҳӣ, андозбандӣ, инчунин, маросими ташкилбӣ, чунин хоҷагиҳо барои аксарияти деҳқонон ҷолиби диққат мебошанд. Тасодуфӣ нест, ки дар як қатор ноҳияҳо ин хоҷагиҳо босуръат инкишоф меёбанд. Айни замон, соҳибкории ғайрикишоварзӣ дар деҳот (агар ҷамъиятҳои сахҳомии коркарди маҳсулоти кишоварзӣ, корхонаҳои низоми Тоҷикматлубот, пойгоҳҳои мошину тракториро ба назар нагирем) асосан бо соҳибкории инфиродии аҳолии деҳот муаррифӣ мешавад. (Саҳ. 124)

Дар боби сеюм “Асосҳои ташкилӣ-иқтисодии рушди афзалиятноки соҳибкории истеҳсолӣ дар соҳаи саноат” таҳлили рушди соҳибкорӣ дар саноати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи саноатикунони босуръат, афзалиятҳои соҳавии соҳибкории истеҳсолӣ ва масъалаҳои саноатикунони босуръат дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин, дар мисоли саноати сабуки Ҷумҳурии Тоҷикистон субъектҳо ва шаклҳои соҳибкории истеҳсолӣ дар заминаи сиёсати интегралӣ ба содирот нигаронидашуда ва воридотивазкунанда дар кишвар баррасӣ карда шуданд. Дар боби сеюми диссертатсия қайд карда шудааст, ки мақсади асосии саноатикунони босуръати кишвар – ин таъсиси саноати миллии рушдбандаи рақобатпазир ва дар ин замина таъмин намудани рушди иқтисод ва некуаҳволии мардуми кишвар ба сатҳи дараҷаи сифатан баландтар

мебошад. Амалишавии чорабиниҳои стратегияҳо ва барномаҳои қабулшудаи давлатӣ имкон дод, ки дар рушди саноати кишвар дар солҳои 2018-2023 (соли 2018 ҳамчун соли появӣ - соли эълони саноатикунонии босуръати кишвар ҳамчун ҳадафи чоруми стратегии рушди иқтисоди миллӣ) муваффақиятҳои муайян ба даст ояд. (Саҳ. 140-145)

Барои таъмини рушди босифати соҳаҳои гуногуни саноат, ки дар он ҷумҳурӣ бартариҳои рақобатӣ дорад, чораҳои ғаврий андешида шаванд. Қайд кардан зарур аст, ки раванди саноатикунонии босуръат бо дарназардошти имкониятҳои мавҷуда ва омилҳои таъсиррасон сода набуда, он аз як масъалаҳо вобаста ва аз як қатор омилҳои дигар таъсирро ба худ қабул менамояд. Аз ҳамин лиҳоз, дар шароити имрӯза, ба андешаи мо, саноатикунонии босуръат якчанд марҳалаи асосиро дар бар мегирад, ки онҳо аз: таъсис додани истеҳсолоти касбӣ, дар соҳаҳои меҳнатталаб истифода бурдани захираҳо ва иқтидорҳои меҳнатии мавҷуда, рушд додани соҳаи саноат бо мавҷудияти энергияи барқӣ, металлургия ва мошинсозӣ, механизатсиякунонӣ ва омилҳои дигари ба ин масъала хос заминаҳои саноатикунонӣ мебошанд.

Дар марҳилаи муосир зарур аст, ки ҳамзамон, рушди соҳаҳои меҳнатталаб (саноати сабук ва ҳӯрокворӣ), соҳаҳои асосии саноат (электроэнергетика, металлургия ва мошинсозӣ) ба роҳ монда шуда, равандҳои механизатсия ва электрификатсияи иқтисоди миллӣ татбиқ карда шаванд. (Саҳ. 161)

Аз ин рӯ, ба андешаи муаллиф, идома додани ислоҳот, ки ҳам ба фароҳам овардани муҳити муассири тиҷоратӣ барои соҳибкории истеҳсолӣ дар умум ва ҳам ба такмил додани равиши мақсаднок нисбат ба корхонаҳои мавҷуда нигаронида шудаанд, зарур аст. Муҳим аст, ки имтиёзҳои андозӣ ва дигар ҳавасмандӣ ба корхонаҳои нав ва мавҷуда баробар татбиқ карда шаванд.

Дар ин замина бояд, ки суҳанронии Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, ки зимни ироаи Паёми навбатии худ ба Маҷлиси Олии кишвар (28.12.2024) қайд карданд, ёдовар карда шавад: «Масъалаи истифодаи соҳибкорону сармоягузoron аз имтиёзи андоз аз ғоида ҳангоми бунёди корхонаи нав низ таҷдиди назарро талаб менамояд. Ҳоло имтиёзи зикршуда на аз оғози ғаволияти истеҳсолии корхона, балки аз лаҳзаи бақайдгирии давлатии он ҷорӣ мегардад. (Саҳ. 166)

Дар ҳамин масъала, вобаста ба зарурият бояд мушаххас намуд, ки дар сатҳи давлат мушаххас намудани корхонаҳо аз рӯйи сатҳ хурд, миёна

ва калон зарур аст, ки кадом корхона ба дастгирии давлатӣ эҳтиёҷ дорад. Зеро рушди корхонаҳо ва дастгирии фаъолияти соҳибкорӣ бевосита ба татбиқи ҳадафи чоруми миллии рушд – саноатикунони босуръат метавонад мусоидати ҳаматарафа намояд. Дар ин ҳолат, ин масъала аз он вобастагӣ дорад, ки кадом сиёсат, яъне сиёсати ба содирот нигаронидашуда, воридотивазкунанда ё ягонагии интегралӣ/ҳамгирии онҳо ба соҳибкорони кишвар имкон медиҳад, ки дар расидан ба ин ҳадаф фаъолона иштирок кунанд. (Саҳ. 177)

Дар боби чорум “Вазъи кунунӣ ва мушкилоти рушди соҳибкории истеҳсоли дар комплекси агросаноати Ҷумҳурии Тоҷикистон” таҳлили вазъи рушди шаклҳои ҳамгирошудаи соҳибкории истеҳсоли дар комплекси агросаноати Тоҷикистон гузаронида шуда, хусусиятҳои ташаккул ва фаъолияти соҳибкории аграрӣ дар кишвар муайян карда шуданд. (Саҳ. 195)

Аз гуфтаҳои муаллиф чунин бармеояд, ки муносибатҳои бозорӣ дастоварди бузурги тамаддуни инсонӣ буда, аммо воситаи асосии ҳалли худбахуди тамоми мушкилотро дар бозор дидан низ на он қадар дуруст аст. Бинобар ин, ҳам пурра безътибор донишмандони муносибатҳои бозорӣ ва ҳам равиши ҷорисозии онҳоро бояд ки бо эҳтиёт дида баромад.

Барои дастёбӣ ба фаъолияти устувор ва самарбахши шаклҳои нави хоҷагидорӣ зарур аст:

- такмилдиҳии заминаи ҳуқуқии фаъолияти шаклҳои нави хоҷагидорӣ, пеш аз ҳама, хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ);

- барои таъмин намудани талаботи хоҷагиҳои деҳқонӣ ва дигар субъектҳои истеҳсолоти кишоварзӣ ба хизматрасонии техникӣ ва амсоли он, дар ҳуди маҳалҳо ташкил намудани пойгоҳҳои мошину тракторӣ ва корхонаҳои захиравӣ-таъминотии ҳама гуна шаклҳои моликият ба мақсад мувофиқ аст;

- шароити умумии истеҳсолоти кишоварзӣ (обтаъминкунӣ, барқтаъминкунӣ, корҳои хокнигаҳдорӣ ва обёрикунӣ ва ғ.) бояд мавриди ғамхорӣ доимӣ қарор гиранд. Корхонаҳое, ки барои фаъолияти самарабахши хоҷагии қишлоқ шароити умумӣ муҳайё мекунанд, агар ин ба зарурати таъмини муттасили хоҷагии қишлоқ алоқаманд бошад, бояд аз кӯмакҳои молиявӣ бархурдор бошанд. (Саҳ. 204-205)

Таҷрибаи ҷаҳонӣ рушди муносибатҳои заминдорӣ нишон медиҳад, ки дар хоҷагии қишлоқ омезиши моликият ба қитъаҳои замин ва иҷораи онҳо ба таври кофӣ самарабахш аст. Набудани моликияти хусусӣ ба замин дар иҷоракор умуман ба раванди гирифтани азхудкунии самараи муфид аз тарафи соҳибкор монеа намешавад. Аз ин ҷост, ки муносибатҳои заминдорӣ ду роҳи тараққи соҳибкориро дар соҳаи аграрӣ муайян мекунанд, дар асоси муносибати моликият ба замин –

заминдорони хусусӣ ҳуқуқҳои худро пурра татбиқ мекунанд, аз он ҷумла ҳуқуқи хариду фурӯш, ҳадя, гарав, иҷора, интиқол ба мерос ва ғ.; роҳи дуом – зиёдкунии шумораи заминдорон-иҷоракорони ҳуқуқҳои маҳдуди ихтиёрдорӣ ва истифодабарии истеҳсолии заминдошта, аз он ҷумла ихтиёрдории инҳисории ҳосили ба даст овардашуда. (Саҳ. 210)

Дар байни шаклҳои нави хоҷагидорӣ хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ)-ро, ки тадриҷан ба зинаи асосии (ибтидоии) сохтории бахши аграрии иқтисод табдил миёбанд, бояд махсус ҷудо намуд. Дар хоҷагиҳои деҳқонӣ (фермерӣ) муносибатҳои истеҳсоли қатъан тағйир меёбанд, шаклҳо ва усулҳои бозории ташкили истеҳсолот истифода бурда шуда, ангезаҳои нав ба нави хоҷагидории самарабахш бо баргардонидани мақоми моликии замин ба деҳқон эҷод мегарданд.

Бо мақсади таъмини иҷрои саривақтии қорҳои кишоварзӣ, ҷалби захираҳои зарурии молиявӣ барои тавсеаи истеҳсолоти маҳсулоти кишоварзӣ ва таҳкими кафолатҳои фаъолияти соҳибкории шарикони ватанию хориҷӣ ҳангоми бастанӣ қарордодҳои фючерсӣ оид ба истеҳсол ва фурӯши маҳсулоти кишоварзӣ Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи истифодабарии додугирифтӣ фючерсӣ ҳангоми истеҳсол ва фурӯши маҳсулоти кишоварзӣ» аз 8 апрели соли 1996, таҳти №458 ба тасвиб расид. Ин тарзи ҳалли масъала дар шароити ҳамоҳангӣ фаъолияти хоҷагии қишлоқ тариқаи дуруст, барои ба таври бутун боқӣ мондани тамоми шаклҳои хоҷагидорӣ дар соҳа ва аз байн нарафтани онҳо, пешгирии таназзули минбаъда ва заволи истеҳсолоти кишоварзӣ дар ҷумҳурӣ мусоидат намудааст. Дар баробари ҷорӣ намудани шаклҳои фючерсии ташкили истеҳсолоти кишоварзӣ дар солҳои 1996-1998, азнавташкилкунии хоҷагии қишлоқ шиддат ёфта, 160 колхозу совхозҳо барҳам дода шуда, дар заминаи онҳо хоҷагиҳои фючерсӣ бунёд ёфтанд, монополияи давлат дар фурӯши нахи пахта бекор карда шуд ва сертификатҳои оилавии замин барои ҳуқуқи истифодабарии замин ҷорӣ гардида, инчунин, Маркази ҷумҳуриявии дастгирии хоҷагиҳои хусусигардонидашуда созмон дода шуд. (Саҳ. 226-227)

Хоҷагиҳои деҳқонии ҳаҷмашон хурд барои харидорӣ намудани техникаи кишоварзӣ, нуриҳои маъданӣ, заҳрхимикатҳо, иҷрои чорабиниҳо оид ба беҳтарсозии вазъи мелиоративии замин маблағи кофӣ надоранд. Истифодабарии техникаи кишоварзӣ то имрӯз сохташуда дар шароити заминдорӣ хурд ғайриимкон аст, бинобар ин, қисми ҷудонашавандаи самарабахши ислоҳоти аграрӣ дар ҷумҳурӣ гузаштаистода бояд муттаҳидшавии ихтиёрии хоҷагиҳои деҳқонӣ дар заминаи таовун дар хоҷагиҳои нисбатан калонтар бошад.

Бо мақсади суръат бахшидан ба ислоҳоти иқтисодӣ, ҳамзамон, барои рушди соҳибкорӣ хурд таҳияи стратегияи рушди механизми ягонаи рафъи монсаҳос тақозо карда мешавад, ки дар пешорӯйи бунёд ва гулгулшукуфоии бахши хусусӣ қарор доранд. (Саҳ. 244-245)

Дар боби панҷум “Афзалиятҳои стратегии рушди соҳибкории истеҳсоли дар Ҷумҳурии Тоҷикистон”, бо дарназардошти захираҳои омили кишвар, масъалаҳои кластеризатсия ҳамчун модели ташкилии рушди соҳибкорӣ дар иқтисоди миллӣ, мушкилоти рақамсозии истеҳсолот ҳамчун омили таъмини бартарии рақобатии соҳибкории истеҳсоли ва зарурати сармоягузори ба иқтисодиёти “сабз” ҳамчун афзалияти стратегии рушди соҳибкории истеҳсоли дар иқтисоди миллӣ баррасӣ карда шудааст. Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ қайд карда мешавад, ки равиши кластерӣ ба самти рушди соҳибкории истеҳсоли, метавонад самаранокӣ ва рақобатпазирии ширкатҳоро ба таври назаррас афзоиш дода, ба муҳити инноватсионӣ ва динамикии тиҷорат мусоидат кунад. Аммо, татбиқи бомуваффақияти ин равиш иштироки фаъолонаи ҳамаи ҷонибҳои манфиатдор, аз ҷумла тиҷорат, мақомоти давлатӣ ва муассисаҳои таълимиро талаб мекунад. (Саҳ. 247-250) Дар мавриди шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон кластерикунонӣ ҳамчун шакли ҳамгироӣ самти калидии баланд бардоштани самаранокии комплекси агросаноатии (КАС) кишвар ва рушди саноатии минтақаҳои кишвар мебошад. Ҳамин тариқ, дар Стратегияи миллии рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 (СМР-2030) ҳамчун афзалиятҳои рушди минтақаҳои «ташаққулиҳои комплексҳои ҳудуди саноатӣ/кластерҳо (ҳудудҳои индустриализатсия ва ҳамгироии нав, минтақаҳои озоди иқтисодӣ, бизнес-инкубаторҳо, паркҳои технологӣ, маркази навовариҳо) ва рушди долонҳои иқтисодӣ таъкид шудааст» [16, С. 43]. 47 Дар диссертатсия қайд карда шудааст, ки барои татбиқи равиши кластерӣ дар рушди соҳибкории истеҳсоли дар КАС заминаҳои зарурӣ мавҷуданд, ки дар шароити мусоиди агроиклимӣ ва захираҳои бойи табиӣ минтақаҳои кишвар, заминаи нисбатан рушдфтои қонунгузори, мавҷудияти иқтисодии кофии меҳнатӣ ва шабакаи институтҳои илмӣ-таҳқиқотӣ ва муассисаҳои таҳсилоти олии касбии самти аграрӣ иқтисодӣ ифода меёбанд, аммо то ҳол ягон кластери пурраи агросаноатӣ таъсис дода нашудааст. Бо вучуди ин, барои ҳавасмандгардонии соҳибкории истеҳсолии ҷумҳурӣ дар самти кластерикунонии фаъолияти он, дар Барномаи миёнамуҳлати рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2021-2025 ду самти асосии кластерикунонии иқтисодиёти миллӣ нишон дода шудааст: - таҳия ва татбиқи чорабиниҳо вобаста ба ташкил ва рушди кластерҳои саноатӣ дар бахшҳои саноати мошинсозӣ, кимиёвӣ, истихроҷи кӯҳӣ, металлургияи ранга ва сиёҳ, масолеҳи саноати сохтмонӣ ва ғайра; - дар минтақаҳои кишвар ташкил додани кластерҳои азими агросаноатӣ барои коркарди

ашёи хоми кишоварзӣ то маҳсулоти ниҳой ва. Дар таҳқиқоти диссертатсионӣ қайд карда мешавад, ки бо дарназардошти аҳамияти махсуси кластерикунонии иқтисоди миллӣ дар шароити муосир, дар ҷумхурӣ бояд барномаи алоҳидаи давлатӣ оид ба масъалаҳои кластерикунонии иқтисоди кишвар таҳия ва қабул карда шавад, ки дар он субъектҳои соҳибкории истеҳсоли бояд унсури асосии татбиқ бошанд.

Ҷорӣ намудани таҷрибаҳои “сабз” дар соҳаи кишоварзӣ ба баланд бардоштани сифати зиндагии аҳолии маҳаллӣ мусоидат мекунад. Ин, ташкили ҷойҳои нави корӣ, беҳтар кардани шароити кор ва афзоиши даромади деҳқононро дар бар мегирад. Кишоварзии “сабз” инчунин, ба рушди ҷомеаи маҳаллӣ мусоидат намуда, ба деҳқонон имкон медиҳад, ки дар иқтисод фаъолтар иштирок карда, дар қабули қарорҳо дар бораи зиндагӣ ва фаъолияти ба онҳо алоқаманд иштирок кунанд.

Ҳамзамон, рушди кишоварзии “сабз” ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсиониро, ба монанди кишоварзии амудӣ, гидропоника ва истифодаи манбаъҳои барқароршавандаи энергия ҳавасманд мекунад. Ин технологияҳо метавонанд барои мутобиқшавии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тағйирёбии иқлим ва баланд бардоштани устувории кишоварзӣ кӯмак расонанд. Сармоягузорӣ ба таҳқиқоти илмӣ ва рушд дар соҳаи агрономия ва экология метавонад боиси эҷоди усулҳои нави самараноки соҳаи кишоварзӣ гардад. (Саҳ. 277-278)

6. Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо оид ба истифодаи онҳо

Аҳамияти илмӣ таҳқиқот ба принципҳо ва концепсияҳои илмӣ рушди соҳибкории истеҳсоли такя менамояд. Дар ҷараёни таҳқиқоти диссертатсионӣ барои ноил шудан ба ҳадафҳои гузошташуда ва ҳалли масъалаҳои таҳияшуда маҷмуи равишҳои методологӣ, аз ҷумла таҳлили ҳамаҷониба барои омӯзиши мушкilot, таҳлили мантиқӣ барои таъмини пайдарҳамӣ ва асоснокии таҳқиқот, таҳлили сохторӣ бо мақсади муайян кардани сохтори дохилии падидаҳои таҳқиқшаванда, таҳлили муқоисавӣ баҳри муқоисаи маълумот ва равишҳои гуногун, таҳлили функционалӣ, инчунин, усулҳои таҳлил ва синтез барои декомпозиция ва ҷамъбасти иттилоот ва усулҳои индукция ва дедукция барои ташаккули хулосаҳо дар асоси қонуниятҳои хусусӣ ва умумӣ истифода гардидаанд.

Аҳамияти амалӣ таҳқиқот. Истифодабарии натиҷаҳои илмӣ асари мазкур барои тавсеаи самаранокии фаъолияти соҳибкорӣ, фароҳам овардани иқлими мусоид дар иқтисоди миллӣ ва манотиқи кишвар барои

рушди соҳибкории истеҳсолӣ ва сармоягузори он имконпазир мебошад. Истифодаи амалии пешниҳодот оид ба такмили шаклҳо ва усулҳои дастгирии давлатии соҳибкории истеҳсолӣ ба таҳкими устувори молиявии шаклҳои нави соҳибкорӣ дар бахши воқеии иқтисодиёти мамлакат, риояи интизоми молиявӣ аз тарафи субъектҳои муносибатҳои бозорӣ ва таҳкими вазъи молиявии онҳо мусоидат менамояд.

Маводи таҳқиқот дар таълими фанҳои «Назарияи иқтисодӣ», «Иқтисодиёти соҳибкорӣ», «Микроиқтисод», «Иқтисоди минтақавӣ» инчунин курсҳои такмили ихтисоси устодони факултаҳои иқтисодии кишвар, метавонад истифода шавад.

Аҳамияти иқтисодии натиҷаҳои диссертатсия. Пояҳои концептуалии таҳқиқоти диссертатсиониро таълифоти олимони хориҷию ватанӣ вобаста ба рушди соҳибкории истеҳсолӣ ва заминаҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти ҳифз ва дастгирии фаъолияти соҳибкорӣ, инчунин, маводҳои конференсияҳои ҷумҳуриявӣ ва байналмилалӣ илмӣ-амалӣ ташкил медиҳад. Муҳтавои асосӣ ва муқаррароти таҳқиқот ба рукнҳои калидии назарияи соҳибкории истеҳсолӣ мувофиқат мекунад.

Аҳамияти иҷтимоии натиҷаҳои диссертатсия. Муқарраротҳои диссертатсия ва аҳамияти иҷтимоии он ба зиёдшавии ҷойҳои нави корӣ, қонунгардонидани талабот мусоидат мекунад. Ҳамчунин, имконият фароҳам оварда мешавад, ки иқтисодиёти минтақаҳо баланд бардошта шавад.

Наشري натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшавандаи илмӣ. Муқаррароти асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ дар 41 ҷорҳои илмӣ, аз ҷумла, 3 монография, 23 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои илмӣ (нашрияҳои) тақризшавандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, дар маҷмуъ дар ҳаҷми 58,35 ҷ.ҷ. нашр шудаанд.

7. Мутобиқати барасмиятдории диссертатсия ба талаботи ҚОА назди

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Диссертатсияи тақризшаванда ба меъёрҳои бандҳои 31, 33, 34, 35 ва 37 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267) тасдиқшуда шуда ҷавобгӯ буда, муқаддима ва бахшҳои он – мубрами мавзӯи таҳқиқот, дараҷаи таҳқиқи мавзӯи илмӣ, робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ, мақсад, вазифаҳо, объект ва мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ, фарзияи илмӣ таҳқиқоти диссертатсионӣ, асосҳои назариявӣ-методологии таҳқиқоти диссертатсионӣ, сарчашмаи маълумоти таҳқиқоти диссертатсионӣ, давраҳо ва пойгоҳи таҳқиқот, наwgонии илмӣ таҳқиқот, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳои

таҳқиқоти диссертатсионӣ, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, саҳми шахсии довталаби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳои диссертатсия, интишорот оид ба мавзуи диссертатсия, сохтор ва ҳаҷми он ба таври мукаммал моҳияти диссертатсияро ифода намуда, чиҳатҳои муҳими онро инъикос менамоянд. Меъёрҳои дигари диссертатсия вобаста ба ҳаҷм, истифодаи ҷадвал ва расмҳо, тартиби ниғориши феҳристи адабиёт низ риоя гардидаанд.

Автореферати диссертатсия мазмуни асосии таҳқиқотиро пурра дар бар гирифта, мутобиқ ба талботи мавҷуда таҳия гардидааст.

8. Эродҳо ва тавсияҳо

Дар диссертатсия баъзе камбудҳои ҷузъӣ ба назар мерасанд, ки ба чанде аз онҳо таваҷҷӯҳ зоҳир намудан ба манфиати кор хоҳад буд.

1. Сифати кор бурд мекард, агар муаллиф методологияи рушди соҳибкории истеҳсолиро дар боби 2 мавриди баррасӣ қарор медод.

2. Тақвияти корҳои илмӣ олимони бо иқтибосҳо мушаххасоти корро як дараҷа боло мебард (ба монанди [2, с.23] талаботи КОА назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон).

3. Ҳарчанд ки кор пурра ба соҳибкории истеҳсолӣ бахшида шудааст, лекин ба ҳайси объекти таҳқиқот шаклҳои мавҷудаи фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дода шудааст.

4. Ба ақидаи мо, фарзияи пешниҳоднамудаи таҳқиқот каме таҳрирталаб аст (барои ҷӣ ошкор кардани хусусиятҳои соҳибкории истеҳсолӣ дар бахши аграрӣ, боз такрор шудааст муайян кардани хусусиятҳо ва мушкилоти хоси соҳибкории истеҳсолӣ дар бахши аграрии кишвар...).

5. Дар зербоби 3.3. ҳангоми баррасии “сиёсати ҳамгироии ба содирот нигаронидашуда ва воридотивазкунанда” савдои электронӣ аз мадди назари муаллиф дур мондааст.

6. Ҳангоми баррасии таҷрибаи давлатҳои хориҷа, ки дар раванди содироти маҳсулот дар мӯҳлатҳои кӯтоҳ ба рушди устувор ноил гаштаанд (Ҷопон, Сингапур, Гонконг, Тайван) агар муаллиф ба таҷрибаи давлатҳои ИДМ, алаҳхусус Ҷумҳурии Ўзбекистон диққат медод, мувофиқи мақсад мебуд.

7. Тавсияҳо дар баъзе ҳолатҳо ҳислати умумӣ дошта, баъзе ҷанбаҳои мушаххаси амалисозии онҳо ба таври кофӣ баррасӣ нашудаанд.

8. Агар муаллиф сармоягузорино на дар зербоби 5.3., балки ҳамчун боби алоҳида баррасӣ мекард, сифати таҳқиқот боз ҳам боло мерафт.

Бояд иброз дошт, ки эродҳои зикршуда хусусияти тавсиявӣ дошта, ба арзиши умумии илмӣ диссертатсия таъсири манфӣ намерасонанд.

9. Хулосаи умумӣ.

Диссертатсияи Субҳонзода Иқром Субҳон дар мавзӯи «Самтҳои афзалиятноки рушди соҳибкории истеҳсолӣ дар иқтисоди

муосири Тоҷикистон», барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.06 – Иқтисодиёт ва идоракунии тибқи самтҳои фаъолият (08.00.06.06 – Иқтисодиёти соҳибкорӣ) пешниҳод гардидааст, ба бандҳои 31, 33, 34, 35 ва 37 Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267) ҷавобгӯ буда, дар сатҳи зарурӣ омода гардидааст ва таҳқиқоти ба пуррагӣ анҷомрасида ҳисоб меёбад. Муаллифи он барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯи ихтисоси 08.00.06 – Иқтисодиёт ва идоракунии тибқи самтҳои фаъолият (08.00.06.06 – Иқтисодиёти соҳибкорӣ) арзанда мебошад.

Муқарризи расмӣ:

Доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор,
мудир кафедра баҳисобгирии
бухгалтерии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ,
бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

Дадоматов Д.Н.

Имзои д.и.и., профессор Дадоматов Д.Н.-ро тасдиқ менамоем:

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои
махсуси Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ,
бизнес ва сиёсати Тоҷикистон

Бобоев А.Х.

(Суроға: 735700, Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти Суғд, ш. Хучанд,
микронеҳияи 17, бинои 1, ДДХБСТ, Е-mail: dalerdn@mail.ru,
тел:+992928566665)

«28» 07 соли 2025